

**Государственная итоговая аттестация по образовательным программам
основного общего образования в форме
основного государственного экзамена (ОГЭ)**

**Кодификатор
элементов содержания и требований к уровню
подготовки обучающихся для проведения основного
государственного экзамена по родному (тувинскому) языку**

подготовлен Государственным бюджетным научным учреждением МОиН РТ
«ИНСТИТУТ РАЗВИТИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ ШКОЛЫ»

ТЫВА ДЫЛГА

күрүнениң кол шылгалдазын чорударынга белеткел деңнелиниң талазы-биле негелделериниң болгаш утказының кезектериниң кодификатору

Тыва дылга күрүнениң кол шылгалдазын (улаштыр ККШ) чорударынга хыналда-хемчег материалдарының утказының кезектери болгаш белеткел деңнелиниң талазы-биле негелделериниң кодификатору (улаштыр Кодификатор) – ук материалдарны чурум езугаар тургузарының кол документиленериниң бирээзи болур. Ол 2006 чылда тыва дылга ТР-ның ниити өөрөдилгезиниң күрүне стандартының национал-девискээр кезээнге үндөзилеттинип тургустунган.

Ук документ тыва дылга ниити ортумак школаны доозарының хыналда-хемчег материалдарының кол үндөзини болуп турар төлээде өөрөдилге материалын түңнеп системажытканы кылдыр тургустунган.

Карартыр парлаан шрифт-биле улуг блоктарны айыткан, олар тустузунда ниити кезектерге аңгылаттынган. Таблицаның бирги кезээнде (столбецте) адырның коду, ийигизинде утканың кезектериниң коду, үшкүзүнде шылгалданың хынаар кезектери кирип турар.

1-ги адыр

Ниити билиг албан черлериниң тыва дылга шылгалдазының хынаар кол кезектериниң даңзызы

Ниити билиг албан черлериниң тыва дылга шылгалдазының хынаар кол кезектериниң даңзызы 2006 чылда Тыва республиканың ниити өөрөдилгезиниң күрүне стандартының национал-девискээр кезээнге үндөзилеттинип тургустунган.

Адыр- ның	Хынаар кезектиң	Шылгалданың онаалгалар аайы-биле хынаар кезектериниң утказы

коду	коду	
1		<i>Фонетика</i>
	1.1	Үннер болгаш үжүктөр
	1.2	Сөстүң фонетиктиг сайгарылгазы
2		<i>Лексика болгаш фразеология</i>
	2.1	Сөстүң лексиктиг утказы
	2.2	Синонимнер. Антонимнер. Омонимнер
	2.3	Быжыг сөс каттыжыышкыннары
	2.4	Тывылган угунуң болгаш ажыглалының аайы-биле сөстөрниң бөлүктери
	2.5	Сөстүң лексиктиг сайгарылгазы
3		<i>Сөс тургузуу болгаш сөс чогаадылгазы</i>
	3.1	Сөстүң уткалыг кезектери
	3.2	Сөстүң морфемниг (тургузуунуң аайы-биле) сайгарылгазы
	3.3	Сөс чогаадылгазының кол аргалары
	3.4	Сөстүң чогаадылгазының аайы-биле сайгарылгазы
4		<i>Грамматика. Морфология</i>
	4.1	Тускай чугаа кезектери
	4.2	Дузалал чугаа кезектери
	4.3	Сөстүң морфологтуг сайгарылгазы
5		<i>Грамматика. Синтаксис</i>
	5.1	Сөс каттыжыышкыны
	5.2	Домак. Домактың чугула кежигүннери. Кол сөс биле сөглекчи
	5.3	Домактың ийиги черге кежигүннери
	5.4	Ийи составтыг болгаш чаңгыс составтыг домактар
	5.5	Делгеренгей болгаш делгеренгей эвес домактар
	5.6	Долу болгаш долу эвес домактар
	5.7	Нарынчылтынган бөдүүн домактар

	5.8	Нарын домактар
	5.9	Эвилел чок чагырышпаан нарын домактар. Эвилел чок домактарның каттыжары
	5.10	Аңгы-аңгы аргалар-биле холбашкан кезектерлиг нарын домактар
	5.11	Өске кижиниң чугаазын дамчыдар аргалар
	5.12	Бөдүүн домактың синтаксистиг сайгарылгазы
	5.13	Нарын домактың синтаксистиг сайгарылгазы
	5.14	Долу синтаксистиг сайгарылга
6		<i>Орфография</i>
	6.1	Орфограмма
	6.2	Узун ажык үннерниң шын бижилгези
	6.3	Й үннүг үжүктөрлиг сөстөрниң шын бижилгези
	6.4	Өк-биле адаар ажык үннерлиг сөстөрниң шын бижилгези
	6.5	Сөс эгезинге п-б, т-д деп үннерниң үжүктөрүн шын бижири
	6.6	Сөс ортузунга дакпырлап бижиир ажык эвес үннерниң үжүктөрүн шын бижири
	6.7	Нарын сөстөрниң шын бижилгези
	6.8	Хурааңгайлаан нарын сөстөрниң шын бижилгези
	6.9	Орус дылдан үлегерлээн сөстөрниң шын бижилгези
	6.10	Чүве адының падеж, хамаарылга кожумактарының шын бижилгези
	6.11	Чүве адының бичеледип-чассыдар кожумактарының шын бижилгези
	6.12	Демдек адының чада кожумактарының шын бижилгези
	6.13	Хуу аттарның шын бижилгези
	6.14	Тодаргай эвес ат оруннарын шын бижири
	6.15	Артынчылар, эвилелдер болгаш эдеринчилерни шын

		бижири
	6.16	Аңгы-аңгы чугаа кезектеринден тудуштур, дефистеп болгаш аңгы бижиир сөстөр.
	6.17	Шын бижилге дүрүмнериниң анализи.
7		<i>Пунктуация</i>
	7.1	Кол сөс биле сөглекчиниң аразынга бижик демдээн салыры
	7.2	Нарынчыттыңан бөдүүн домактарга бижик демдээ
	7.3	Тускайлаан кежигүннерлиг домактарга бижик демдээ
	7.4	Тускайлаан байдалдарга бижик демдээ
	7.5	Деңнелгелиг бөлүглелдерлиг домактарга бижик демдээ
	7.6	Нарынчыттыңан кежигүннерге бижик демдээ
	7.7	Тускайлаан кежигүннерлиг домактарга бижик демдээ
	7.8	Адалгалар болгаш киирилделерлиг домактарга бижик демдээ
	7.9	Түңнекчи сөстөрлиг нарын домактарга бижик демдектери
	7.10	Дорт чугаалыг болгаш цитаталыг домактарга бижик демдээ
	7.11	Чагырышкан нарын домактарга бижик демдектери
	7.12	Чагырышпаан нарын домактарга бижик демдектери
	7.13	Хөй кезектерлиг нарын домактарга бижик демдектери
	7.14	Эвилелдер чок нарын домактарга бижик демдээ
	7.15	Эвилелдерлиг болгаш эвилел чок нарын домактарга бижик демдектери
	7.16	Бөдүүн болгаш нарын домактарга тирени салыры
	7.17	Бөдүүн болгаш нарын домактарга ийи секти салыры
	7.18	Бөдүүн болгаш нарын домактарга бижик демдээ
	7.19	Бижик демдектеринге анализ
8		<i>Чугаа</i>

	8.1	Сөзүглел – чугааның кол өзээ. Сөзүглелдин утка болгаш тургузуунуң чаңгыс аайы
	8.2	Сөзүглелде домактарның харылзаазы
	8.3	Чугааның стильдери
	8.4	Чугааның байдалы, тема, сорулгазынга болгаш дыңнакчызынга таарыштыр дылдың аргаларын шилип алыры
	8.5	Сөзүглелдин анализи
	8.6	Чугааның утка болгаш хүлээлгезинге дүүштүр янзы-бүрү сөзүглелдерни тургузары
9		<i>Дылдың нормалары</i>
	9.1	Шын адалга нормалары
	9.2	Лексиктиг нормалар
	9.3	Грамматиктиг нормалар (морфологтуг)
	9.4	Грамматиктиг нормалар (синтаксистиг)
10		<i>Чугааның аянныы</i>
	10.1	Дылдың уран-чечен аргаларынга анализ
11		<i>Янзы-бүрү стильдерниң болгаш жанрларның сөзүглелдериниң информастыг белеткели</i>

2-ги адыр

Кол школа курузун доосканынга тыва дыл шылгалдазынга белеткелиниң деңнелинге негелделер

Национал-девискээр кезээниң тыва дыл талазы-биле күрүне стандарттарын ёзугаар кол угланыышкын – уругларның чугаазын болгаш угаан-бодалын сайзырадыры болур.

Бо адырда тыва дылдың күрүне стандарттарына (2006)¹ дүүштүр доозукчуларның шылгалдага хынаар билииниң деңгелинге негелделер бердинген.

Негелде ниң коду		Шылгалдага хынаар билиг, мергежили
1		<i>Анализтиң аңгы-аңгы хевирлери</i>
	1.1	Дылдың кезектерин тодарадып, оларның анализин (сайгарылгазын) кылыры
	1.2	Сөзүглелдин кол утказын, темазын, хевирин тодарадыр.
	1.3	Чечен чогаалдың дылын тодарадып, эртем, албан-херек, парлалга болгаш кара чугаа стильдерин тодарадыр.
2		<i>Номчууру болгаш чугааланыры</i>
	2.1	Аас болгаш бижимел медээниң сорулгазын, кол болгаш немелде темазын, көскү болгаш чажыт медээни дүүшкек кылдыр билип алыры.
	2.2	Янзы-бүрү стильдерниң болгаш жанрларның сөзүглелдерин номчууру
	2.3	Номчулганың янзы-бүрү хевирлерин (өөредир, таныжар, көөр) хевирлерин билири
	2.4	Аңгы-аңгы үндезиннер азы барымдаалардан медээни уштуп алыры
	2.5	Лингвистиктиг словарьлар, тайылбыр номнарны (справочник) хостуг ажыглап билири
3		<i>Бижип билири</i>
	3.1	Бердинген онаалга езугаар сөзүглелди катап тургузары (план, катаптап чугаалаары, эдертиг бижири).
	3.2	Янзы-бүрү стильдер болгаш жанрларның сөзүглелдерин

¹ Тыва Республиканың ниити өөредилгезиниң күрүне стандартының национал-девискээр кезээ. – Тув. книжное изд-во. – Кызыл, 2006.

		тургузары (аннотация, бижимел санал, санал, чагаа, хол үжүү, билдириишкин).
	3.3	Чугааның темазынга, сорулгазынга, байдалынга болгаш хүрээлеңинге таарыштыр дылдың аргаларын шилип организаастаары
	3.4	Монолог болгаш диалогтарның янзы-бүрү хевирлерин ажыглап билири
	3.5	Сөзүглелди тургузарының нормаларын сагып, аас болгаш бижимел чугаага бодунуң бодалын хостуг, шын илередип билири (чөптүг, шын, дес-дараалашкак, харылзаалыг, темазынга дүүшкен кылдыр).
	3.6	Долгандыр турар чүүлдерге, херек кырында болуушкуннарга, номчаан, дыңнаан, көргөн чүүлдеринге бодунуң хамаарылгазын дүүшкек кылдыр илередири.
	3.7	Амгы тыва дылдың шын адалгазының, лексиказының, грамматиказының нормаларын шын сагып билири.
	3.8	Орфография болгаш пунктуацияның кол дүрүмнерин херек кырында сагып билири.
	3.9	Тыва дылдың чугаа культуразын сагыыры.
	3.10	Чугаазынга бот-хыналданы чорудары; чугааның шынын үнелеп, грамматиктиг болгаш чугаа частырыгларын тып, эдери; бодунуң тургусканы сөзүглелин сайзырадып, редакторлаары.